

ΚΑΖΟΥΟ ΙΣΙΓΚΟΥΡΟ

ΒΡΑΒΕΙΟ
ΝΟΜΠΕΛ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΕΝΑΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΡΕΟΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Μετάφραση: Αργυρώ Μαντόγλου

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: Ένας καλλιτέχνης του ρέοντος κόσμου
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: An Artist of the Floating World
Από τις Εκδόσεις Faber and Faber, Λονδίνο 1986
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Kazuo Ishiguro
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Αργυρώ Μαντόγλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασσιδής
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Κατερίνα Σωτηροπούλου/The Page Turners
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Kazuo Ishiguro, 1986

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2019

Πρώτη έκδοση: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1990,
με τον τίτλο «Ένας καλλιτέχνης του ρευστού κόσμου»
Δεύτερη έκδοση: Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ, Απρίλιος 2020
Πρώτη ανατύπωση: Ιούλιος 2022, 5η χιλιάδα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-3399-8

Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-3400-1

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Από το 1979 | Publishers since 1979

Έδρα: | Head Office:

Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση | 121, Tatoi Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Βιβλιοπωλείο: | Bookstore:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα | 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 | Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΚΑΖΟΥΟ ΙΣΙΓΚΟΥΡΟ

ΕΝΑΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΡΕΟΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

Μετάφραση: Αργυρώ Μαντόγλου

ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΖΟΥΟ ΙΣΙΓΚΟΥΡΟ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Ο θαμμένος γίγαντας, 2015, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Τα απομεινάρια μιας μέρας, 2017,

μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Μη μ' αφήσεις ποτέ, 2018, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Αχνή θέα των λόφων, 2018, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Όταν ήμαστε ορφανοί, 2019, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Η Κλάρα και ο Ήλιος, 2021, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Οι απαρηγόρητοι, 2021, μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου

Υπό έκδοση:

Νυχτωδίες

Για τους γονείς μου

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1948

Εάν μια ηλιόλουστη μέρα πάρετε το ανηφορικό μονοπάτι που ξεκινάει από τη μικρή ξύλινη γέφυρα την οποία ακόμα εδώ γύρω αποκαλούν «Γέφυρα των Δισταγμών», δε θα χρειαστεί να περπατήσετε για πολύ μέχρι να δείτε τη στέγη του σπιτιού μου να προβάλλει ανάμεσα στις ψηλές κορφές δυο γκινγκόδεντρων. Ακόμα και αν δεν καταλάμβανε μια τόσο προνομιούχα θέση πάνω στον λόφο, το σπίτι θα ξεχώριζε απ' όλα τα γειτονικά και, ανεβαίνοντας το μονοπάτι, δε θα μπορούσατε να μην αναρωτηθείτε για την ταυτότητα του εύπορου ιδιοκτήτη του.

Ωστόσο, δεν είμαι ούτε υπήρξα ποτέ εύπορος. Η μεγαλοπρέπεια του σπιτιού μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως το σπίτι χτίστηκε από τον προηγούμενο ιδιοκτήτη, που δεν ήταν άλλος από τον Ακίρα Σουγκιμούρα. Φυσικά, εσείς μπορεί να είστε καινούργιος στην πόλη και σ' αυτή την περίπτωση το όνομα του Ακίρα Σουγκιμούρα μπορεί να μη σας λέει κάτι. Αλλά αν το αναφέρετε σε κάποιον που ζούσε εδώ πριν από τον πόλεμο, θα σας πληροφορήσει πως για περίπου τριάντα χρόνια ο Σουγκιμούρα ήταν αμφίβολα ένας από τους πλέον αξιοσέβαστους και ισχυρούς ανθρώπους της πόλης.

Αν τα γνωρίζετε όλα αυτά και φτάνοντας στην κορυφή του λόφου σταθείτε και παρατηρήσετε την υπέροχη ξύλινη εξώπορτα από κέδρο και τη μεγάλη έκταση που περικλείεται από τον μαντρότοιχο, τη στέγη με τα κομψά κεραμίδια και τον περίτεχνα σκαλισμένο ορθοστάτη της που δεσπόζει στη

γύρω θέα, θα αναρωτηθείτε πώς και ήρθε στην κατοχή μου μια τέτοια ιδιοκτησία, εφόσον ισχυρίζομαι πως έχω ένα σχετικά χαμηλό εισόδημα. Στην πραγματικότητα, αγόρασα αυτό το σπίτι εκείνη την εποχή για ένα συμβολικό ποσό – ίσως στο μισό από την αντικειμενική του αξία. Αυτό συνέβη εξαιτίας μιας πολύ περιέργης –πολλοί θα έλεγαν ανόητης– διαδικασίας που ακολούθησε η οικογένεια Σουγκιμούρα κατά την αγοραπωλησία.

Έχουν ήδη περάσει δεκαπέντε χρόνια από τότε. Εκείνη την εποχή τα οικονομικά μου έδειχναν να βελτιώνονται από μήνα σε μήνα και η σύζυγός μου άρχισε να με πιέζει να βρω ένα καινούργιο σπίτι. Με τη γνωστή προνοητικότητα της, είχε καταλάβει τη σημασία να έχουμε ένα σπίτι ανάλογο της κοινωνικής μας θέσης – όχι από ματαιοδοξία, αλλά για να προσφέρουμε στα παιδιά μας την προοπτική ενός καλού γάμου. Διέκρινα τη λογική αυτής της σκέψης, αλλά καθώς η Σετσούκο, η μεγαλύτερη κόρη μας, ήταν μόλις δεκατεσσάρων ή δεκαπέντε χρονών, δε βιάστηκα ιδιαίτερα. Πάντως, περίπου για έναν χρόνο, κάθε φορά που μάθαινα πως πουλιόταν ένα κατάλληλο σπίτι, δεν παρόλεπα να πάρω πληροφορίες. Και ήταν μέσω ενός μαθητή μου που πληροφορήθηκα πως το σπίτι του Ακίρα Σουγκιμούρα, έναν χρόνο μετά τον θάνατό του, είχε βγει προς πώληση. Παρότι η ιδέα της αγοράς ενός τέτοιου σπιτιού έμοιαζε παράλογη, την απέδωσα στον υπερβολικό σεβασμό που έτρεφαν πάντα οι μαθητές μου για το άτομό μου. Ωστόσο, ζήτησα να πάρω πληροφορίες και βρήκα μία απρόσμενη ανταπόκριση.

Ένα απόγευμα δέχτηκα επίσκεψη από δυο υπεροπτικές γκριζομάλλες κυρίες, που όπως αποδείχτηκε ήταν οι κόρες του Ακίρα Σουγκιμούρα. Όταν εξέφρασα την κατάπληξή μου γι' αυτό το προσωπικό ενδιαφέρον μιας τόσο διακεκρι-

μένης οικογένειας, η μεγαλύτερη αδελφή μου είπε ψυχρά πως δεν είχαν έρθει από ευγένεια και μόνο. Τους τελευταίους μήνες είχαν δεχτεί αρκετές προσφορές για το σπίτι του πατέρα τους, αλλά η οικογένεια είχε αποφασίσει να τις απορρίψει όλες, εκτός από τέσσερις. Αυτοί οι τέσσερις υποψήφιοι είχαν επιλεγεί προσεκτικά από μέλη της οικογένειας, με αποκλειστικό κριτήριο το κύρος και την επαγγελματική επιτυχία.

«Είναι πολύ σημαντικό για μας», συνέχισε, «το σπίτι που έχτισε ο πατέρας μας να περάσει στην κατοχή κάποιου που ο ίδιος θα ενέκρινε και θα θεωρούσε αντάξιο. Φυσικά, οι συνθήκες μάς υποχρεώνουν να συνυπολογίσουμε την οικονομική πλευρά, αλλά αυτή είναι δευτερεύουσας σημασίας. Συνεπώς, έχουμε καταλήξει σε μια τιμή».

Στο σημείο αυτό η μικρότερη αδελφή, που δεν είχε πει ακόμα λέξη, μου έδωσε έναν φάκελο και με παρακολούθησαν και οι δυο αυστηρά την ώρα που τον άνοιγα. Μέσα υπήρχε μόνο ένα χαρτί, κενό εκτός από έναν αριθμό γραμμένο καλλιγραφικά και με πένα. Ήμουν έτοιμος να εκφράσω την έκπληξή μου γι' αυτή την τόσο χαμηλή τιμή, όταν είδα στα πρόσωπα απέναντί μου πως η όποια περαιτέρω συζήτηση για τα οικονομικά θα θεωρούνταν άκομψη. Η μεγαλύτερη αδελφή είπε απλώς: «Δε θα συνέφερε κανέναν από εσάς να κάνετε κάποια μεγαλύτερη προσφορά. Δε μας ενδιαφέρει να εισπράξουμε μεγαλύτερο ποσό από το αναγραφόμενο. Αυτό που σκοπεύουμε να κάνουμε από δω και πέρα είναι μια δημοπρασία κύρους».

Είχαν έρθει οι ίδιες αυτοπροσώπως, όπως μου εξήγησε, να μου ζητήσουν επισήμως εκ μέρους της οικογένειας Σουγκιμούρα να δεχτώ να υποβληθώ –μαζί φυσικά με τρεις ακόμα υποψήφιους– σε έναν εξονυχιστικό έλεγχο των επιτευγ-

μάτων μου και του ιστορικού μου. Κατ' αυτό τον τρόπο θα επέλεγαν τον κατάλληλο αγοραστή.

Ήταν μια εκκεντρική διαδικασία, αλλά δε διέκρινα κάτι το μεμπτό· έμοιαζε, εντέλει, με τις διαπραγματεύσεις που γίνονται για έναν γάμο. Επίσης, ένιωσα κάπως κολακευμένος που αυτή η παλιά και διακεκριμένη οικογένεια με θεώρησε κατάλληλο για υποψήφιο. Όταν έδωσα τη συγκατάθεσή μου για την έρευνα και εξέφρασα την ευγνωμοσύνη μου, η μικρότερη αδελφή μου απευθύνθηκε με το μικρό μου όνομα, λέγοντας: «Ο πατέρας μας ήταν καλλιεργημένος άνθρωπος, κύριε Όνο. Είχε σε μεγάλη υπόληψη τους καλλιτέχνες. Και γνώριζε το έργο σας».

Τις μέρες που ακολούθησαν, έκανα τη δική μου έρευνα και διαπίστωσα πως η μικρότερη αδελφή έλεγε την αλήθεια· ο Ακίρα Σουγκιμούρα ήταν όντως φιλότεχνος, ο οποίος είχε επανειλημμένα χρηματοδοτήσει εκθέσεις με δικά του λεφτά. Έφτασαν στ' αυτιά μου, επίσης, μερικές ενδιαφέρουσες φήμες: ένα σημαντικό κομμάτι της οικογένειας Σουγκιμούρα φαίνεται πως είχε αντιρρήσεις για την πώληση του σπιτιού και είχαν μεσολαβήσει πολλοί διαπληκτισμοί. Τέλος, η οικονομική πίεση φαίνεται πως κατέστησε την πώληση αναπόφευκτη και αυτή η περίεργη διαδικασία γύρω από τη συναλλαγή ήταν ένας συμβιβασμός, στον οποίο κατέληξαν με αυτούς που δεν ήθελαν να αποχωριστεί η οικογένεια το σπίτι. Αναμφίβολα υπήρχε κάτι το υπεροπτικό στον τρόπο μεταβίβασης· ωστόσο, εγώ κατανοούσα τα αισθήματα μιας οικογένειας με τόσο μεγάλη παράδοση. Στη σύζυγό μου όμως δεν άρεσε και τόσο η ιδέα της έρευνας.

«Ποιοι νομίζουν ότι είναι;» διαμαρτυρήθηκε. «Πρέπει να τους πούμε πως δε θέλουμε να έχουμε καμία σχέση μαζί τους».

«Και τι πειράζει;» αντέτεινα. «Δεν έχουμε κάτι που δε θα

θέλαμε να το ανακαλύψουν. Πράγματι, δεν προέρχομαι από εύπορη οικογένεια, αλλά οι Σουγκιμούρα το ξέρουν ήδη αυτό και συνεχίζουν να μας θεωρούν κατάλληλους υποψήφιους. Άφησέ τους να κάνουν τις έρευνές τους και το μόνο που θα ανακαλύψουν είναι πληροφορίες ευνοϊκές για μας». Θεώρησα επίσης σκόπιμο να προσθέσω: «Εν πάση περιπτώσει, δεν κάνουν κάτι περισσότερο απ' ό,τι θα κάναμε κι εμείς αν διαπραγματευόμασταν έναν γάμο με αυτούς. Πρέπει να τα συνηθίσουμε αυτά».

Επιπλέον, η ιδέα μιας «δημοπρασίας κύρους», όπως την ονόμασε η μεγαλύτερη αδελφή, ήταν άξια θαυμασμού. Αναρωτιέται κανείς για τον λόγο που τα πράγματα δε ρυθμίζονται με τέτοιο τρόπο συχνότερα. Πόσο πιο τιμητικός είναι ένας παρόμοιος συναγωνισμός, όπου λαμβάνονται υπόψη η ηθική και τα επιτεύγματα κάποιου και όχι το πορτοφόλι του. Ακόμα θυμάμαι τη βαθιά ικανοποίηση που ένιωσα όταν πληροφορήθηκα πως οι Σουγκιμούρα – ύστερα από σχολαστική έρευνα – αποφάσισαν πως εγώ ήμουν ο καταλληλότερος για να αγοράσει το πολύτιμο σπίτι τους. Και ασφαλώς το σπίτι αυτό άξιζε τον κόπο να υποστεί κανείς κάποιες δοκιμασίες για να το αποκτήσει· εκτός από την εντυπωσιακή και μεγαλοπρεπή πρόσοψη, στα ενδότερα είχε επένδυση από μαλακό φυσικό ξύλο που είχε επιλεγεί για την ομορφιά των αποχρώσεών του και δημιουργούσε για όλους εμάς που κατοικούσαμε εκεί μία ατμόσφαιρα χαλάρωσης και ηρεμίας.

Με όλα αυτά, η υπεροψία των Σουγκιμούρα ήταν εμφανής καθ' όλη τη διάρκεια της αγοραπωλησίας, κάποια μέλη της οικογένειας δεν έκαναν καμία προσπάθεια να κρύψουν την εχθρότητα απέναντί μας και ένας λιγότερο βολικός αγοραστής θα μπορούσε να παρεξηγηθεί και να εγκαταλείψει την όλη υπόθεση. Χρόνια αργότερα, όταν τύχαινε να συνα-

ντήσω κάποιο μέλος της οικογένειας, αντί να ανταλλάξει μαζί μου τους τυπικούς χαιρετισμούς, στεκόταν εκεί στη μέση του δρόμου και με ανέκρινε σχετικά με την κατάσταση του σπιτιού και με τις αλλαγές που είχα κάνει.

Αυτό τον καιρό σπανίως μαθαίνω νέα από τους Σουγκιμούρα. Αλλά λίγο μετά τη συνθηκολόγηση, είχα μια επίσκεψη από τη μικρότερη εκ των δυο αδελφών που με είχαν επισκεφτεί την εποχή της πώλησης. Τα χρόνια του πολέμου την είχαν μεταμορφώσει σε μία αδύνατη, άρρωστη ηλικιωμένη γυναίκα. Όπως το συνήθιζε όλη η οικογένεια, δεν έκανε καμία προσπάθεια να κρύψει το γεγονός πως το ενδιαφέρον της εστιαζόταν αποκλειστικά στο να μάθει αν είχε πάθει κάτι το σπίτι –και όχι οι ένοικοί του– κατά τη διάρκεια του πολέμου· ίσα που με συλλυπήθηκε για τη γυναίκα μου και τον Κένζι και άρχισε αμέσως να ρωτάει για τις ζημιές που είχαν προκληθεί από τους βομβαρδισμούς. Αυτό με θύμωσε, αλλά στη συνέχεια άρχισα να προσέχω πώς τα μάτια της γυρόφερναν άθελά της στο δωμάτιο και πώς κάποιες φορές σταματούσε απότομα στο μέσον μιας από τις μετρημένες και τυπικές φράσεις της, και διαπίστωσα πως βίωνε βαθιά συγκίνηση που ξαναβρισκόταν σ' αυτό το σπίτι. Έπειτα, όταν κατάλαβα πως τα περισσότερα μέλη της οικογένειας από την εποχή της πώλησης ήταν τώρα νεκρά, άρχισα να τη λυπάμαι και της πρότεινα να την ξεναγήσω.

Το σπίτι είχε υποστεί κι αυτό κάποιες ζημιές από τον πόλεμο. Ο Ακίρα Σουγκιμούρα είχε χτίσει μία ανατολική πτέρυγα που αποτελούνταν από τρία μεγάλα δωμάτια και ενωνόταν με το κυρίως οίκημα με έναν μακρύ διάδρομο κατά μήκος της μιας πλευράς του κήπου. Ο διάδρομος αυτός ήταν υπερβολικά μακρύς και μερικοί έλεγαν πως ο Σουγκιμούρα τον έχτισε –καθώς και ολόκληρη την ανατολική πτέρυ-

γα— για τους γονείς του, τους οποίους ήθελε να κρατάει σε απόσταση. Εν πάση περιπτώσει, ο διάδρομος ήταν ένα από τα ωραιότερα χαρακτηριστικά του σπιτιού. Το απόγευμα τον κάλυπταν απ' άκρη σ' άκρη οι φωτοσκιάσεις από τις φυλλωσιές των δέντρων και ένιωθε κανείς πως βάδιζε σε μία από τις στοές του κήπου. Οι περισσότερες ζημιές από τον βομβαρδισμό προκλήθηκαν σε αυτή την πτέρυγα του σπιτιού και καθώς την κοιτάζαμε από τον κήπο, μπόρεσα να δω πως η δεσποινίς Σουγκιμούρα ήταν έτοιμη να βάλει τα κλάματα. Εν τω μεταξύ εγώ είχα αποβάλει εντελώς την ενόχληση που μου είχε αρχικά προκαλέσει η ηλικιωμένη γυναίκα και τη διαβεβαίωσα, όσο πιο πειστικά μπορούσα, πως με την πρώτη ευκαιρία θα επισκεύαζα τις ζημιές και πως το σπίτι θα ξαναγινόταν όπως το είχε χτίσει ο πατέρας της.

Δεν είχα ιδέα, όταν της το υποσχέθηκα αυτό, πως τα υλικά θα ήταν τόσο δυσεύρετα. Για πολύ καιρό μετά τη συνθηκολόγηση ήσουν αναγκασμένος να περιμένεις ολόκληρες βδομάδες για ένα συγκεκριμένο κομμάτι ξύλου ή μια παρτίδα πρόκες. Υπό αυτές τις συνθήκες όμως, όποια δουλειά μπορούσα να κάνω έπρεπε να γίνει στο κυρίως οίκημα —που κι αυτό είχε υποστεί κάποιες ζημιές—, συνεπώς οι επισκευές στον διάδρομο του κήπου και στην ανατολική πτέρυγα προχωρούσαν αργά. Έκανα ό,τι ήταν δυνατόν για να εμποδίσω τη μεγαλύτερη φθορά, αλλά θα αργήσει πολύ η ώρα που θα μπορέσω να ανοίξω και πάλι αυτή την πτέρυγα του σπιτιού. Επιπλέον, τώρα που στο σπίτι απομείναμε μόνο η Νορίκο κι εγώ, δεν υπάρχει και τόση βιασύνη να επεκτείνουμε τους κατοικήσιμους χώρους.

Σήμερα, αν σας πήγαινα στο πίσω μέρος του σπιτιού και παραμέριζα το βαρύ παραβάν για να δείτε τα απομεινάρια από τον διάδρομο του κήπου του Σουγκιμούρα, θα

είχατε πάρει μια ιδέα από το πόσο γραφικός ήταν κάποτε. Αναμφίβολα θα παρατηρούσατε, επίσης, τους ιστούς αράχνης και την υγρασία που δεν έχω καταφέρει να περιορίσω και τις μεγάλες ρωγμές στο ταβάνι, που το σκέπασα με μουσαμά για προστασία από τη βροχή. Μερικές φορές νωρίς το πρωί, μετακινώ αυτό το παραβάν για να δω τις φωτεινές ακτίδες του ήλιου να διαπερνούν τον μουσαμά, αποκαλύπτοντας σύννεφα σκόνης στον αέρα, λες και το ταβάνι έχει μόλις καταρρεύσει.

Εκτός από τον διάδρομο και την ανατολική πτέρυγα, την πιο σοβαρή ζημιά την έχει υποστεί η βεράντα. Σε όλα τα μέλη της οικογένειάς μου, αλλά ιδιαίτερα στις δυο μου κόρες, άρρεσε πολύ να περνάνε εκεί την ώρα τους κουβεντιάζοντας και κοιτάζοντας τον κήπο· και όταν η Σετσούκο –η παντρεμένη κόρη μου– ήρθε να μας επισκεφτεί για πρώτη φορά μετά τη συνθηκολόγηση, δεν ξαφνιάστηκα όταν είδα πόσο στεναχωρήθηκε από την κατάστασή της. Είχα ήδη επισκευάσει τις μεγαλύτερες ζημιές, αλλά στη μία άκρη της διέκρινες ρωγμές και ραγίσματα στο σημείο όπου οι σανίδες είχαν τιναχτεί από την έκρηξη. Η στέγη της βεράντας, επίσης, είχε υποστεί ζημιές και όταν έβρεχε, έπρεπε να μαζεύουμε με κουβάδες το νερό που έσταζε.

Ωστόσο, την προηγούμενη χρονιά κατάφερα να κάνω μια κάποια πρόοδο με τις επισκευές και όταν η Σετσούκο ήρθε να μας επισκεφτεί ξανά πριν από έναν μήνα, η βεράντα ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου επισκευασμένη. Η Νορίκο είχε πάρει άδεια από τη δουλειά για την επίσκεψη της αδελφής της και έτσι, με την καλοκαιρία να συνεχίζεται, οι δυο κόρες μου περνούσαν μεγάλο μέρος του χρόνου τους στη βεράντα. Πήγαινα και καθόμουν κι εγώ μαζί τους και ήταν σχεδόν όπως παλιά, όταν τις ηλιόλουστες μέρες καθόμασταν όλοι έξω στη

λιακάδα και κουβεντιάσαμε χαλαρά και ανάλαφρα. Μια φορά, τον προηγούμενο μήνα –πρέπει να ήταν η επομένη της άφιξης της Σετσούκο– κι ενώ καθόμασταν έξω στη βεράντα μετά το πρωινό, η Νορίκο είπε:

«Ανακουφίστηκα που ήρθες επιτέλους, Σετσούκο. Θα αναλάβεις εσύ τον πατέρα για λίγο».

«Νορίκο, σοβαρά...» Η μεγαλύτερη αδελφή μετακινήθηκε αμήχανα πάνω στο μαξιλάρι της.

«Ο πατέρας χρειάζεται πολλή φροντίδα τώρα που σταμάτησε να εργάζεται». Και η Νορίκο με ένα σκανδαλιάρικο χαμόγελο συνέχισε: «Πρέπει να τον κρατάς απασχολημένο, διαφορετικά αρχίζει να στριφογυρίζει από δω κι από κει».

«Σοβαρά...» Η Σετσούκο χαμογέλασε αμήχανα, έπειτα στράφηκε προς τον κήπο αναστενάζοντας. «Ο σφένδαμος φαίνεται να έχει συνέλθει εντελώς. Δείχνει πολύ καλά».

«Η Σετσούκο μάλλον δεν έχει ιδέα για το πώς είσαι αυτό τον καιρό, πατέρα. Σε θυμάται από την εποχή που ήσουν τύραννος και μας έδινες συνεχώς διαταγές. Τώρα είσαι πολύ πιο γλυκός, έτσι δεν είναι;»

Γέλασα για να δείξω στη Σετσούκο πως όλα αυτά ήταν ένα αστείο, αλλά η μεγαλύτερη κόρη μου συνέχισε να με κοιτάζει αμήχανα. Η Νορίκο στράφηκε ξανά προς την αδελφή της και πρόσθεσε: «Αλλά χρειάζεται πολύ περισσότερη φροντίδα, έτσι όπως στριφογυρίζει στο σπίτι όλη μέρα».

«Λέει ανοησίες ως συνήθως», τη διέκοψα. «Αν περνάω όλη τη μέρα στριφογυρίζοντας, τότε πώς έγιναν όλες αυτές οι επισκευές;»

«Πράγματι», είπε η Σετσούκο και γύρισε χαμογελαστή προς το μέρος μου. «Το σπίτι δείχνει μια χαρά τώρα. Ο πατέρας πρέπει να εργάστηκε πολύ σκληρά».

«Πήρε εργάτες να τον βοηθήσουν σε όλες τις δύσκολες δου-

λειές», είπε η Νορίκο. «Δε φαίνεται να με πιστεύεις, Σετσούνκο. Ο πατέρας είναι πολύ διαφορετικός τώρα. Δε χρειάζεται να τον φοβάσαι πια. Είναι πολύ πιο γλυκός και μαλακός».

«Νορίκο, σοβαρά...»

«Καμιά φορά μαγειρεύει κιόλας. Αυτό δε θα το φανταζόσουν ποτέ, έτσι δεν είναι; Αλλά αυτό τον καιρό η μαγειρική του πατέρα βελτιώνεται συνεχώς».

«Νορίκο, νομίζω πως το συζητήσαμε αρκετά αυτό το θέμα», είπε ήρεμα η Σετσούνκο.

«Δεν είναι αλήθεια, πατέρα; Έχεις κάνει μεγάλη πρόοδο».

Χαμογέλασα ξανά και κούνησα κουρασμένα το κεφάλι. Ήταν εκείνη τη στιγμή, θυμάμαι, που η Νορίκο γύρισε προς τον κήπο και κλείνοντας τα μάτια της στον ήλιο που έπεφτε πάνω της, είπε:

«Φυσικά, δε θα μπορεί να στηρίζεται σ' εμένα πως θα έρχομαι για να του μαγειρεύω, όταν θα παντρευτώ. Θα έχω ήδη αρκετά να κάνω, για να φροντίζω και τον πατέρα».

Μόλις είπε αυτό η Νορίκο, η μεγαλύτερη αδελφή της –τα μάτια της οποίας μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν αλλού στραμμένα– με κοίταξε με μια γρήγορη, εξεταστική ματιά. Αλλά το βλέμμα της τραβήχτηκε ξανά από πάνω μου, καθώς ήταν υποχρεωμένη να ανταποδώσει το χαμόγελο της Νορίκο. Ωστόσο, μια καινούργια, πιο έντονη ανησυχία φάνηκε στον τρόπο της Σετσούνκο και έδειξε να ανακουφίζεται όταν το αγοράκι της πέρασε τρέχοντας κάτω από τη βεράντα και της έδωσε την ευκαιρία να αλλάξει θέμα.

«Ισίρο, σε παρακαλώ, κάθισε!» του φώναξε.

Αναμφίβολα, μετά το σύγχρονο διαμέρισμα των γονιών του, ο Ισίρο ήταν καταγοητευμένος από το ευρύχωρο σπίτι μας. Ωστόσο, δεν έδειχνε να απολαμβάνει όπως εμείς το να κάθεται στη βεράντα, προτιμώντας αντίθετα να τρέχει με με-

γάλη ταχύτητα πάνω-κάτω, μερικές φορές γλιστρώντας πάνω στις γυαλισμένες σανίδες. Πολλές φορές, παραλίγο να ρίξει κάτω τον δίσκο με το τσάι μας και οι ικεσίες της μητέρας του να καθίσει φρόνιμα δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα. Έτσι κι αυτή τη φορά, όταν η Σετσούκο τον φώναξε να πάρει ένα μαξιλάρι και να καθίσει μαζί μας, στάθηκε μουτρωμένος στην άκρη της βεράντας.

«Έλα, Ισίρο», του φώναξα, «κουράστηκα να μιλάω συνεχώς με τις γυναίκες. Έλα και κάθισε δίπλα μου να μιλήσουμε για αντρικά θέματα».

Αυτό τον έφερε αμέσως κοντά μου. Έβαλε ένα μαξιλάρι δίπλα μου, έπειτα κάθισε σε μία άκρως μεγαλοπρεπή στάση – χέρια στους γοφούς και ώμοι στητοί.

«Όζι*», μου είπε σοβαρά, «έχω μια ερώτηση να σου κάνω».

«Ναι, Ισίρο, τι τρέχει;»

«Θέλω να μου πεις για το τέρας».

«Το τέρας;»

«Είναι προϊστορικό;»

«Προϊστορικό; Ξέρεις ήδη τέτοιες λέξεις; Πρέπει να είσαι έξυπνο παιδί».

Στο σημείο αυτό η μεγαλοπρέπεια του Ισίρο πρέπει να υποχώρησε. Αφήνοντας κατά μέρος την πόζα, ξάπλωσε ανάσκελα και άρχισε να τινάζει τα πόδια του στον αέρα.

«Ισίρο!» του ψιθύρισε η μητέρα του επικριτικά. «Πώς φέρεσαι έτσι μπροστά στον παππού σου; Κάτσε καλά!»

Η μόνη αντίδραση του Ισίρο ήταν να αφήσει τα πόδια του να πέσουν στο πάτωμα. Έπειτα σταύρωσε τα χέρια του στο στήθος και έκλεισε τα μάτια.

* Oji: Παππούς. (Σ.τ.Μ.)

«Όζι», είπε με κοιμισμένη φωνή, «είναι προϊστορικό το τέρας;»

«Σε ποιο τέρας αναφέρεσαι, Ισίρο;»

«Παρακαλώ συγχώρεσέ τον», είπε η Σετσούκο με ένα αμήχανο χαμόγελο. «Υπήρχε μια κινηματογραφική αφίσα έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό, όταν φτάσαμε χτες. Έκανε ένα σωρό ενοχλητικές ερωτήσεις στον ταξιτζή. Δυστυχώς, εγώ δεν είδα την αφίσα».

«Όζι, είναι το τέρας προϊστορικό ή όχι; Θέλω μία απάντηση!»

«Ισίρο!» Η μητέρα του του έριξε μία άγρια ματιά.

«Δεν είμαι σίγουρος, Ισίρο. Θα έλεγα πως πρέπει να δούμε την ταινία για να το διαπιστώσουμε».

«Πότε θα τη δούμε λοιπόν;»

«Χμ. Καλύτερα αυτό να το συζητήσεις με τη μητέρα σου. Δεν ξέρεις ποτέ, μπορεί να είναι πολύ τρομακτικό για παιδιά».

Δε σκόπευε να τον προσβάλω με αυτό το σχόλιο, αλλά προκάλεσε τρομερή αντίδραση στον εγγονό μου. Ανακάθισε και με κοίταξε άγρια φωνάζοντας: «Πώς τολμάς! Τι είναι αυτά που λες!»

«Ισίρο!» αναφώνησε καταντροπιασμένη η μητέρα του. Αλλά εκείνος συνέχισε να με κοιτάζει με την πιο τρομακτική ματιά του και η μητέρα του αναγκάστηκε να σηκωθεί από το μαξιλάρι και να έρθει κοντά μας. «Ισίρο!» του ψιθύρισε ταρακουνώντας τον ώμο του. «Μη κοιτάς έτσι τον παππού σου!»

Ο Ισίρο αντέδρασε ξαπλώνοντας πάλι ανάσκελα και τινάζοντας τα πόδια του στον αέρα. Η μητέρα του μου χαμογέλασε πάλι αμήχανα.

«Τι κακότεροπος», είπε. Έπειτα, μην έχοντας κάτι άλλο να πει, χαμογέλασε ξανά.

«Ισίρο-σαν», είπε η Νορίκο και σηκώθηκε όρθια, «για-

τί δεν έρχεσαι να με βοηθήσεις να μαζέψουμε τα πιάτα του πρωινού;»

«Αυτές είναι γυναικείες δουλειές», απάντησε ο Ισίρο, συνεχίζοντας να τινάζει τα πόδια του.

«Δηλαδή δε θα με βοηθήσει ο Ισίρο; Αυτό είναι πρόβλημα. Το τραπέζι είναι πολύ βαρύ και δεν έχω όση δύναμη χρειάζεται για να το σηκώσω μόνη μου. Αναρωτιέμαι ποιος άλλος θα μπορούσε να με βοηθήσει;»

Αυτό έκανε τον Ισίρο να τιναχτεί αμέσως όρθιος. Χωρίς να μας ρίξει δεύτερη ματιά, προχώρησε μέσα στο σπίτι με μεγάλες δρασκειλές. Η Νορίκο τον ακολούθησε γελώντας.

Η Σετσούκο τους έριξε μια ματιά, έπειτα σηκώνοντας την τσαγιέρα, άρχισε να γεμίζει ξανά το φλιτζάνι μου. «Δεν είχα ιδέα πως η κατάσταση είχε φτάσει σ' αυτό το σημείο», είπε χαμηλώνοντας τη φωνή της. «Εννοώ τις διαπραγματεύσεις για τον γάμο της Νορίκο».

«Η κατάσταση δεν προχώρησε καθόλου», είπα κουνώντας το κεφάλι μου. «Στην πραγματικότητα, τίποτα δεν είναι σίγουρο. Είμαστε ακόμα στην αρχή».

«Με συγχωρείς, αλλά απ' ό,τι είπε η Νορίκο, υπέθεσα πως τα πράγματα είχαν μάλλον...» Άφησε τη φράση της ημιτελή, έπειτα επανέλαβε. «Με συγχωρείς». Αλλά το είπε με τέτοιο τρόπο, ώστε η ερώτηση παρέμεινε μετέωρη.

«Φοβάμαι πως δεν είναι η πρώτη φορά που η Νορίκο μιλάει έτσι», είπα. «Στην πραγματικότητα, συμπεριφέρεται περιέργα από τη στιγμή που άρχισαν αυτές οι διαπραγματεύσεις. Την προηγούμενη βδομάδα είχαμε μια επίσκεψη από τον κύριο Μόρι – τον θυμάσαι;»

«Φυσικά. Είναι καλά;»

«Αρκετά καλά. Περνούσε και μπήκε να υποβάλει τα σέβη του. Το θέμα είναι πως η Νορίκο άρχισε να μιλάει για τις δια-

πραγματεύσεις του γάμου μπροστά του. Φέρθηκε όπως πριν από λίγο, σαν να ήταν όλα κανονισμένα. Ήταν πολύ ενοχλητικό. Ο κύριος Μόρι, φεύγοντας, με συνεχάρη και ρώτησε τι δουλειά κάνει ο γαμπρός».

«Μάλιστα», είπε η Σετσούκο σκεπτική. «Πρέπει να βρέθηκες σε πολύ δύσκολη θέση».

«Το σφάλμα δεν ήταν του κυρίου Μόρι. Την άκουσες και εσύ προ ολίγου. Τι περίμενες να σκεφτεί ένας ξένος;»

Η κόρη μου δεν απάντησε και παραμείναμε εκεί σιωπηλοί για λίγο. Κάποια στιγμή που της έριξα μια ματιά, η Σετσούκο κοίταζε έξω τον κήπο, κρατώντας το φλιτζάνι της και με τα δυο της χέρια σαν να το είχε ξεχάσει. Κι άλλες φορές κατά την επίσκεψή της τον περασμένο μήνα –ίσως να ήταν το φως που έπεφτε πάνω της ή κάτι ανάλογο– βρέθηκα να παρατηρώ την εμφάνισή της. Αναμφίβολα, η Σετσούκο ομορφαίνει όσο μεγαλώνει. Όταν ήταν μικρή, ανησυχούσαμε με τη μητέρα της πως ήταν πολύ άχρωμη για να κάνει έναν καλό γάμο. Ακόμα και ως παιδί, η Σετσούκο είχε μάλλον αρρενωπά χαρακτηριστικά που γίνονταν όλο και πιο σκληρά όταν μπήκε στην εφηβεία, σε σημείο που όταν οι κόρες μου μάλωναν, η Νορίκο πάντα είχε τον τελευταίο λόγο, μόλις της φώναζε: «Αγόρι! Αγόρι!» Ποιος ξέρει τι είδους επίδραση είχαν αυτά τα πράγματα στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς της; Δεν είναι τυχαίο που, μεγαλώνοντας, η Νορίκο έγινε πεισματάρη και η Σετσούκο τόσο συνεσταλμένη και ενδοτική. Τώρα όμως που πλησιάζει τα τριάντα, το πρόσωπό της άρχισε να αποκτάει μια καινούργια και όχι αμελητέα αξιοπρέπεια. Θυμάμαι τη μητέρα της να το προβλέπει – «Η Σετσούκο μας θα ανθίσει το καλοκαίρι», μου έλεγε συχνά. Θεωρούσα πως κατ' αυτό τον τρόπο η γυναίκα μου παρηγορούσε τον εαυτό της, ωστόσο αρκετές φορές τον προηγούμε-

νο μήνα ξαφνιάστηκε όταν διαπίστωσα το πόσο δίκιο είχε.

Η Σετσούκο βγήκε από την αναπόλησή της και έριξε μία ακόμα ματιά μέσα στο σπίτι. Έπειτα είπε: «Υποθέτω πως αυτά που συνέβησαν πέρυσι έχουν αναστατώσει υπερβολικά τη Νορίκο. Ίσως πολύ περισσότερο απ' όσο πιστεύουμε».

Άφησα έναν αναστεναγμό και έγνεψα καταφατικά. «Είναι πιθανόν να μην της έδωσα τη δέουσα προσοχή εκείνη την εποχή».

«Είμαι σίγουρη πως ο πατέρας έκανε ό,τι μπορούσε. Αλλά, φυσικά, αυτά τα πράγματα είναι μεγάλο χτύπημα για μια γυναίκα».

«Οφείλω να παραδεχτώ πως πίστεψα ότι η αδελφή σου έπαιζε λίγο θέατρο, όπως το συνηθίζει μερικές φορές. Επέμενε ότι επρόκειτο για “γάμο από έρωτα”· συνεπώς, όταν δεν έγινε, ήταν υποχρεωμένη να φερθεί αναλόγως. Αλλά μπορεί να μην ήταν και εντελώς θέατρο».

«Τότε εμείς γελούσαμε», είπε η Σετσούκο, «αλλά μπορεί να ήταν όντως έρωτας».

Μείναμε και πάλι σιωπηλοί. Από τα ενδότερα του σπιτιού ακούγαμε τη Νορίκο να φωνάζει κάτι κατ' επανάληψη.

«Με συγχωρείς», είπε η Σετσούκο με αλλαγμένο τόνο στη φωνή της. «Αλλά μάθαμε ποτέ τον λόγο που η πρόταση δεν προχώρησε πέρυσι; Ήταν τόσο αναπάντεχο».

«Δεν έχω ιδέα. Αλλά δεν έχει πια και τόση σημασία, έτσι δεν είναι;»

«Ασφαλώς. Με συγχωρείς». Η Σετσούκο φάνηκε κάτι να σκέφτεται για μια στιγμή, έπειτα ξαναμίλησε: «Να, απλώς ο Σουίτσι με ρωτάει επίμονα κάθε λίγο και λιγάκι για το τι συνέβη πέρσι. Για ποιο λόγο οι Μιγιάκι απέσυραν την πρόταση τόσο ξαφνικά». Γέλασε, σαν να ήταν μόνη της. «Είναι σίγουρος πως εγώ γνωρίζω κάποιο μυστικό και ότι όλοι το κρατά-

με κρυφό από κείνον. Πρέπει συνεχώς να τον διαβεβαιώνω πως ούτε κι εγώ έχω ιδέα».

«Σε διαβεβαιώνω», είπα λίγο ψυχρά, «παραμένει εξίσου μυστήριο και για μένα. Αν ήξερα, δε θα το κρατούσα κρυφό από σένα και τον Σουίτσι».

«Ασφαλώς. Συγχώρεσε με, δεν ήθελα να δώσω αυτή την εντύπωση...» Για άλλη μια φορά αμήχανα άφησε τη φράση της μετέωρη.

Ίσως φέρθηκα κάπως απότομα στην κόρη μου εκείνο το πρωί, αλλά δεν ήταν η πρώτη φορά που η Σετσούκο μου έκανε ανάλογες ερωτήσεις για την υπαναχώρηση των Μιγιάκι. Δεν ξέρω για ποιο λόγο πιστεύει πως υπήρχε κάτι που της κρατούσα κρυφό. Αν οι Μιγιάκι είχαν λόγους να αποσύρουν την πρόταση, ήταν λογικό να μην τους φανερώσουν σ' εμένα.

Πιστεύω πως δεν υπήρχε κάτι το άξιο λόγου στο όλο θέμα. Είναι αλήθεια πως η υπαναχώρησή τους την τελευταία στιγμή ήταν αναπάντεχη, αλλά για ποιο λόγο θα έπρεπε κανείς να συμπεράνει πως υπήρχε κάτι το περίεργο σ' αυτό; Έχω την αίσθηση πως ήταν απλώς θέμα οικογενειακής θέσης. Οι Μιγιάκι, από το λίγο που τους γνώρισα, ήταν το είδος των περήφανων, έντιμων ανθρώπων που θα ένιωθαν άσχημα αν ο γιος τους παντρευόταν γυναίκα ανώτερή του. Πράγματι, πριν από μερικά χρόνια θα υπαναχωρούσαν πιο γρήγορα, αλλά κάτι με το ζευγάρι να ισχυρίζεται πως ήταν «γάμος από έρωτα», κάτι με όλη αυτή τη συζήτηση για τα καινούργια ήθη, βρέθηκαν κι εκείνοι σε σύγχυση για το πώς έπρεπε να φερθούν. Αναμφίβολα η εξήγηση είναι πολύ πιο σύνθετη.

Είναι επίσης πιθανό να τους μπέρδεψε η φαινομενική έγκριση του γάμου από μέρους μου. Επειδή δεν έδωσα όση προσοχή θα όφειλα στη διαφορά κοινωνικής θέσης, κι αυτό το έκανα επειδή το ένστικτό μου μου λέει να μην ασχολούμαι

με τέτοια ζητήματα. Άλλωστε, ποτέ στη ζωή μου δεν είχα αίσθηση της δικής μου κοινωνικής θέσης· ακόμα και τώρα ξαφνιάζομαι όταν κάποιος περιστατικό ή κάτι που λέει κάποιος μου υπενθυμίζει τον σχετικά μεγάλο σεβασμό που τρέφει ο κόσμος για το άτομό μου. Τις προάλλες, για παράδειγμα, είχα πάει στην περιοχή με τα κέντρα διασκέδασης και τα έπινα στο μπαρ της κυρίας Καβακάμι, όπου –όπως συμβαίνει όλο και πιο συχνά τον τελευταίο καιρό– ο Σιντάρο κι εγώ ήμασταν οι μοναδικοί πελάτες. Καθόμασταν ως συνήθως στα ψηλά σκαμπό του μπαρ και ανταλλάσσαμε σχόλια με την κυρία Καβακάμι, και καθώς η ώρα ήταν προχωρημένη και δεν είχε έρθει άλλος πελάτης, η κουβέντα είχε γίνει πιο προσωπική. Κάποια στιγμή η κυρία Καβακάμι μιλούσε για έναν συγγενή της που δεν μπορούσε να βρει δουλειά ανάλογη των δεξιοτήτων του, όταν ο Σιντάρο αναφώνησε:

«Να τον στείλετε στον Σενσέι* από δω, Ομπασάν**! Ένας καλός λόγος από τον Σενσέι στο κατάλληλο άτομο και ο συγγενής σας θα βρει γρήγορα μια καλή θέση».

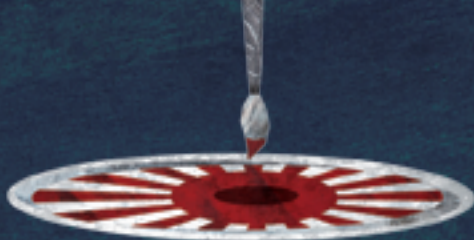
«Τι είναι αυτά που λες, Σιντάρο;» διαμαρτυρήθηκα. «Εγώ έχω πια αποσυρθεί. Δεν έχω πλέον διασυνδέσεις».

«Μια σύσταση από έναν άνθρωπο της κοινωνικής θέσης του Σενσέι θα γίνει δεκτή με σεβασμό απ' όλους», επέμεινε ο Σιντάρο. «Ομπασάν, στείλτε τον νεαρό στον Σενσέι».

Στην αρχή ξαφνιάστηκα λιγάκι με τη σιγουριά του Σιντάρο. Αλλά στη συνέχεια κατάλαβα πως θυμόταν ακόμα την εξυπηρέτηση που είχα κάνει στον μικρότερο αδελφό του χρόνια πριν.

* Sensei: Δάσκαλος. (Σ.τ.Μ.)

** Obasan: Θεία ή ηλικιωμένη κυρία. (Σ.τ.Ε.)

1948. Η Ιαπωνία προσπαθεί να μαζέψει τα συντρίμια της ύστερα από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αφήνοντας την ήττα πίσω της και ατενίζοντας το μέλλον. Ο διάσημος καλλιτέχνης Μασούτζι Όνο γεμίζει τις μέρες του φροντίζοντας τον κήπο του, το σπίτι του, τις δύο ενήλικες κόρες του και τον εγγονό του, ενώ περνάει τα απογεύματά του πίνοντας με παλιούς συνεργάτες σε μισοφωτισμένα μπαρ. Θα έπρεπε να περνάει όμορφα τα χρόνια του ως συνταξιούχος. Αλλά καθώς οι αναμνήσεις του επιστρέφουν συνεχώς στο παρελθόν, σε μια ζωή και σε μια καριέρα που επηρεάστηκαν βαθιά από τον ιαπωνικό милитарισμό, μια μαύρη σκιά απειλεί τη γαλήνη του.

Ένα μυθιστόρημα για ήρωες και δειλούς, αλλά
πάνω απ' όλα για ανθρώπους, από τον βραβευμένο
με Νομπέλ Λογοτεχνίας και Booker Καζούο Ισιγκούρο.

Επανάδοση του: **ΕΝΑΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ ΡΕΥΣΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ**

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 22171